

PROF. DR. H. DE VOS, *Wijsbegeerte van de Godsdienst*, Servire, Den Haag, 1950.

Hierdie goed-uitgegeewe en heldergeskrewe werkie van 86 bladsye, wat alreeds vroeg in 1946 geskryf is, het verskyn in die Servire's Encyclopaedie-reeks wat 'n oorsig van *alle* wetenskappe, en 'n oriëntering vir beide die ontwikkelde leek én die vakman wil gee. Dit val onder die protestantse afdeling van „Bijbelwetenskappen en Theologie”, wat weer onder die groter afdeling „Cultuurwetenskappen” sorteer.

Die indeling van hoofstukke is dieselfde as in DE VOS se „Inleiding tot de Wijsbegeerte van den Godsdienst” van 1937, nl.: I. Wezen, taak en betekenis van de Wijsbegeerte van den Godsdienst, II. Het wezen v. d. Godsdienst, III. De Waarheid v. d. Godsdienst, en IV. De Godsdienstige Wereldbeskouwing.

I. Godsdienswysbegeerte is 'n sekere verbinding van, nl. 'n verwerking van die *empiriëse Godsdien*s deur die wysbegeerte, welke lg. 'n min of meer sluitende *wêreldbeskouing* is. Vir sover as die wysbegeerte (as *wêreldbeskouing*) die gegewens van die (d.w.s. van 'n bepaalde) godsdien**s** bewerk, word dit godsdienstig op legitieme wyse. In hierdie verwerking kan die verhouding van godsdien**s** en wysbegeerte gedeeltelik samevallend, totaal-identiek of dualisties wees. Die *taak* van die godsdien**s**wysbegeerte is die bepaling van die wese en waarheid van die verskynsel, godsdien**s**, en die verheldering van die samehange waarin die godsdien**s** in die huidige *wêreld* staan. Hierdie verheldering kan miskien die weg tot geloof baan.

II. *Wesenlik* van die Godsdien**s** is dat dit 'n verhouding tussen God en mens is. God is heilige (transcendente) werklikheid wie se syn vóór en bó die skepselsyn is. *Die* eksistensiële verhouding van die mens se kant gesien, is *geloof*. Hoewel die godsdien**s** die totale syn en kultuur van die mens insluit, is dit egter meer as menslike kennis, plig (wil) en gevoel vir en van die heilige werklikheid.

III. Die *waarheid* van die godsdien**s** word gesteun deur die weerlegging van die beskouing as sou die godsdien**s** waan wees, deur die godsbewyse en deur die relatiewe ooreenstemming van godsdienstige en ander kennis.

IV. Die godsdiens het 'n sekere *wêreldbeskouing* en verskillende filosofie is „godsdiensstig” sover as wat hulle bokant hulleself uitwys. Die godsdiens staan i.v.m. die wêreld, die natuur, die kultuur, die geskiedenis en die mens. Vir sover as hierdie groothede bokant hulleself uitwys (bv. deur hulle nonnatiwiteit, planmatigheid, vraag na 'n hoër sin, ens.) steun hulle die godsdiens. Deurdat die godsdienswysbegeerte op wesenlike dinge, bv. in die antropologie, wys wat dit uit die Skrif kry, val dit die wetenskap en wysbegeerte aan.

Nou kan ons teen hierdie beskouing van DE VOS uit protestants-teologiese en prakties-pastorale oogpunt verskillende besware inbring: So kan ons bv. vra of die wysbegeerte werklik *godsdienswysbegeerte* sal word deur sy objek nl. deur die verwerking van die gegewens van 'n bepaalde (=die) godsdiens? Moet die godsdienswysbegeerte nie vandag iets wesenlik-anders word en wees, met 'n ander taak en betekenis nie? Ons kan verder vra of die christelike standpunt en beskouings wat hier gegee word, bv. oor die syn van God (p. 30) en oor Sy goedheid (p. 76) (in hulle uitwerking alhier) werklik suiwer reformatories is, en of dit nie soms 'n algemene en selfs thomistiese kleur het nie? Verder kan 'n mens bv. twyfel of die feit van transcendentie in sekere wetenskappe en groothede werklik die geloof sal steun? So kan ons bv. óók vra of die ooreenstemming van die godsdiensstige en algemene kennisteorie (nl. dat in albei die subjek-objek-relasie is en albei op evidensie rus — p. 62-63), die geloof sal steun? Dit skyn vir ons baie onwaarskynlik.

Maar nieteenstaande allerlei besware, het ons tog die vrymoedigheid om hierdie werk by alle belangstellende teoloë en ook by die studente aan te beveel. Ons het hier naamlik op 'n helder wyse en in 'n kort bestek feitlik die hele tradisionele problematiek en samehange waarin die godsdiensfilosofie ingevleg is, en al moet ons in die huidige situasie en tydstip miskien hiermee breek en ander weë soek, moet ons tog weet hoe die ou problematiek was, en hoe die teologie histories saamhang. Verder het ons in hierdie werk van DE VOS 'n eerlike worsteling met hierdie problematiek terwyl dit gedurig met die huidige teologiese situasie in elke opsig wel deeglik rekening hou.

B. J. ENGELBRECHT.

DR. O. NOORDMANS, *Zoeklichten*, U.M. Holland. A'dam, 1949.

„Zoenklichten” is 'n goeie boek van 'n knap teoloog. In 258 bladsye word 18 baie belangrike opstelle oor die aktuele onderwerp van „Het Geloof, Het Leven, de Oecumene, Kerkorde en Kerk-en-Staat” saam-

gebundel. Sewentien opstelle stam uit die jare 1932-1948, d.w.s. ná die eerste druk van sy „Geestelike Perspektieven”, terwyl die eerste één (Geloven op Gezag) is in 1921 geskryf. Dr. Noordmans plaas dit nogtans hier, omdat hierdie belangrike opstel — wat oor die teologies-dogmatiese kennisleer handel — „een theologische grens markeert” en ’n nuwe teologiese ontwikkeling aankondig (p. 7).

„Zoeklichten” is ’n passende titel vir hierdie werk; deur sy helder aanvoëling, siening en segging ontdek Noordmans baie belangrike brandpunte in die Ned. Herv., en ook in die wyer kring van die huidige Protestantse teologie, en laat soekend en tastend lig oor hierdie probleme opgaan. Hy doen dit met vakkundigheid en met ’n trefkrag van woord en gedagte. Hier, soos elders, skryf Noordmans met *pastorale* passie; van die prediking uit en nie vanuit mistiek, teorie of spekulasie nie. *Prediking* het vir hom ’n grondskema en -tema geword.

’n Belangrike artikel is „Mysterie of Boodschap” (p. 83v.v.), ’n resensie oor Prof. Dr. W. J. Aalders se „*De Incarnatie*”. Hierin word die helder woord van die prediking (Boodschap) gestel teenoor die saaklike en ietwat misterieuse sakramentele sfeer van die „*Incarnationalisme*”. Hoewel hierdie teologie (wat Noordmans nog konsekwenter in die sakramentsteologie van Prof. Dr. G. v. d. Leeuw sien — p. 8) goed-reformatories is (p. 92) „overdonkert” die misterieuse syn tog „de wereldwijde klaarte der prediking”. Die kerk en prediking moet egter „de klaarte van den open hemel behouden” (p. 92) . . . .

Die psigologie en veral populêre sigoanalise het vandag ’n groot plek in die lewe (ook in ons eie lewe en beskouing) ingeneem. Ons vind dit in vakliteratuur, in goeie en slegte letterkunde en ons vind dit selfs in die mees afgeleë plaashuisie, én helaas ook in die kerk. Noordmans behandel die verhouding „Psigologie en Evangelie” op p. 59 v.v. Uitgaande van ’n noukeurige analise van Rom. 7:14-25 waarin die teëstellinge: Adam/Christus, Israel/Kerk, Wet/Evangelie, Werk/Geloof en Vlees/Gees in hulle onderlinge verhouding ter sprake kom, word die slag-ordelikheid van die magte van die dood in die helder lig van die evangelie gestel. Die skaduagtige psigologie se fout is dat dit nie werk met die Lig van die Woord nie. ’n Mens mag Jesus nie *psigologies* benader nie, maar *teologies*, want Hy hoort nie in die sielkunde tuis nie maar in die preek. Ons kan dit in ons eie woorde so saamvat. Nie psige-analise (of psigoanalise) nie, maar die Heilige Gees verlig die hart.

In „Het kerklijk dogma” (p. 30 v.v.) word die struktuur van die *pastorale* dogmatiek van die Calvinisme belig teen die agtergrond van die simboliese en retoriese dogmatiek. Hoewel die dialektiese teologie

op hierdie tydstip (1934) nog in 'n betreklik vroeë stadium was, het Noordmans tog deur die pastorale struktuur wesenlike en goeie kritiek (en hiervan bestaan daar maar min) gelewer.

Die *Oecumene* staan vandag weer sentraal. Dit is egter nie genoeg dat ons afgevaardigdes na die vergaderinge stuur nie. Ons moet ook grondig oor die feit van die oecumene as teologiese feit besin. Noordmans prikkel tot besinning en gee ook materieël waardevolle bydrae in sy artikel „Het Calvinisme en de Oecumene” op p. 202 v.v. Hy wys aan dat teenoor Rome (wie se weg tot die Oecumene konkreet histories-suksessief is — p. 207) en teenoor die Lutheranisme (van vroeër) en die Anglikane, die Calvinisme kragtens haar oorsprong 'n oecumeniese beweging is (p. 202). Sy is dit deur die historiese oorsaak van die verstrooing van die Calvinistiese gemeentes; sy is dit deur die teokratiese gedagte waar die Woord Gods regeer i.p.v. die biologiese kontinuïteit en suksessie van Rome. Dogmaties het Calvyn die grondslag van oecumene in sy *Institusie* gelê, prakties in Genève (die „model”-gemeente).

Ons kan nog verder voortgaan en wys op wat Noordmans i.s. onderwerpe soos Soberheid, Het Geweten, Oor Newman (en daardeur oor die probleem Rome-en-ons) ens. sê. Ons volstaan egter met bo-staande aanduidinge.

Dit is ons beskouing dat ons eers 'n kort kernagtige samevatting moet gee van 'n werk, voordat ons daarop vrugbare en grondige materiële kritiek kan gee, want anders praat ons leë woorde in die lug, omdat die leser dan nie weet waarom dit gaan nie. Nou kan 'n mens moeilik in 'n kort bestek hierdie 18 opstelle sinvol saamvat. Ons bepaal ons daarom tot 'n paar formele medelinge i.v.m. hierdie werk. 1. Hierdie werk is baie keer wat sy tema betref, landelik gebonde. Party opstelle veronderstel 'n noukeurige kennis van die Nederlandse teologiese en kerklike situasie. 2. Noordmans veronderstel somtyds met één woord of sinsnede 'n groot hoeveelheid teologiese vakkennis. Wie bv. nie Kierkegaard se gedagtestruktuur, nl. die figuur van die on-eindige approksimasie, goed ken nie, sal baie moeilik sy uiteensetting van angs en sonde en waansin (p. 71-72) begryp kan lees. Dieselfde geld van sy gelade terme bv. sy gedagte van die „continuïteit” vir die Roomse Kerkbegrip (p. 176). 3. 'n Beswaar wat hieraan verwant is, is die volgende: Hoewel Noordmans met besondere tref-krag van woord en pakkendheid skryf, is sy komposisie soms baie moeilik vir 'n mindergeskoolde leser. Hy slaan somtyds van 'n ruimtelik-ontologiese beeld oor tot 'n temporele (p. 206). Dit maak die lektuur moeilik vir die mindergeskoolde as die wese van die Calvinisme saamgevat word in die „temporele” spraak van nie-suksessie, en herhaling, veral as hy later op kunstige wyse (soos in 'n musiekstuk) weer fyn toespelinge op hierdie terminologie in sy tema doen. Dit is bv. moeilik as hy van

die *realisme* van Aalders se „Incarnationalisme” praat (p. 84). 'n Mens moet eers goed dink voordat jy weet dat hy hier toespeel op die latynse woord „res” (=saak) wat hy later (p. 93) weer toespelend verbind met die woord „syn”.

Maar hy wat die tema van die prediking as sy eie erns beskou, sal hierdie formele moeilikhede maklik oorwin en beslis baie leer.

B. J. ENGELBRECHT.

DR. W. J. DE WILDE, *Het profetisch getuigenis*. Holland Uitgeversmaatschappij, Amsterdam, 1949, 183 bl., geb. 13/6, posvry 13/9.

By die Holland Uitgewersmaatskappy waar sulke belangrike teologiese werke as Koopmans, *Onder het Woord*, Oorthuys, *De eeuwige jeugd van den Heidelberger*, Berkelbach van den Sprenkel e.a. *Handboek voor de prediking*, Sevenster, *De Christologie van het Nieuwe Testament en ander verskyn het*, het nou van die hand van die bekende Haagse Hervormde predikant Dr. de Wilde, welbekend en gewaardeerd ook as Outestamenticus, 'n behandeling van die getuienis en persone van die vernaamste profetefigure die lig gesien. Die werk is vir 'n groter leserskring bedoel en sal ongetwyfeld by die gemeente wat sy Bybel wil verstaan goeie ingang vind. Dit het uit die praktyk van die Bediening ontstaan en doel weer op die praktyk. Gedurig en dikwels op treffende wyse is die lyne deurgetrek na die toestande en probleme van die Kerk en wêreld van vandag en so blyk op menige bladsy hoe aktueel die profetiese getuienis ook in ons eeu gebly het. Die oorlogsjare het 'n diepe indruk nagelaat in die hart van die prediker en hy ontleen aan die profete belangrike riglyne vir die verstaan en kritiek van die naoorlogse verskynsels. Ek wys slegs op bl. 52 die gevaar van allerlei „Christelike aksie”, van sgn. perfekte kerkorganisasie (bl. 67), die blywende stryd tussen die profetiese getuienis en versterde priesterreligie (bl. 103-105), die vereiste persoonlike beslissing temidde van die stryd van partye (bl. 120v.), die gedurige herverskyning van „Gog” in die geskiedenis (bl. 149v.), die toepassing van die gedagte van die tempelstroom van Eseg. 47 (bl. 154v.), die nuwe orde (bl. 160), die roeping van die Kerk by die dreigende wêreldchaos (bl. 168v.), die blywende stryd teen die afgode (bl. 170v.), terwyl die gedurige deurtrek van die profetiese gedagtes na Jesus Christus, die Nuwe Verbond en die Nuwe Israel aan die boek 'n volle Bybelse klank en inhoud gee.

Dat die skrywer selfstandige arbeid verrig het en nog verrig op die gebied van die Ou Testament blyk uit die wyse van aanhaling van die Bybelteks, wat in so nou as moontlike aansluiting aan die Statever-

taling tog nog telkens verbetering daarop aanbring en ook nuwe vertalings (o.a. bl. 81 van Prof. van Selms) aanhaal. Vir die vakman is dit uit enkele uitdrukkings telkens duidelik dat die skrywer geen vreemdeling in die Jerusalem van die studie van die Ou Testament is nie. Verblydend is ook dat hoewel die skrywer afkomstig is uit en ook seker steeds nog gereken word te behoort tot 'n bepaalde seer Bybelgelowige, teologies-behoudende groep in die Kerk, hy ope staan vir die resultate van wetenskaplike Bybelondersoek ook al dra dit die gewraakte naam van „krities“. Dit kom veral tot uiting by die behandeling van die profesieë Jes. 40-66 in Hoofstuk XI onder die opskrif Jesaja II waar ridderlik erken word dat hierdie Bybelhoofstukke spreuke en liedere van een of meer onbekende profete bevat wat om een of ander rede by die profesieë van Jesaja ondergebring is (bl. 158) en by die behandeling van die figuur van „Die Kneg van die Here“ waarby gesê word dat hiermee verskillende gestaltes aangedui word en dit selfs nie uitgeslote geag word nie dat die profeet H.49:lvv. van homself gespreek het al is dit „miskien onbewus op 'n Ander van toepassing“ (bl. 173vv.). Op hierdie bladsy word dit ook weereens duidelik dat sulke 'n wetenskaplik-historiese insig niks tekort doen aan die geloof in die vervulling van die profesie in Jesus Christus nie. Hoeveel suiwerder en weldadiger, gelowiger ook, doen hierdie soort eksegetiese aan as die krampagtige, apologetiese, die letterlike gesag en opvatting van die Bybel angsvallig menende te moet verdedige behandeling (of moet ons nie sê mishandeling nie?) van die Bybelteks in bepaalde selfs universitêre kringe! Dit is Hervormde gesonde leer.

Dit is jammer dat die skrywer hier en daar die neiging het tot familiêre uitdrukkings wat beslis nie pas nóg by die onderwerp nóg by die deurgaanse styl van die boek nie. Dat hy kernagtig kan wees sonder om in hierdie fout te verval blyk op menige bladsy. Nou en dan val die skrywer vir die verleiding tot 'n soort prekerige stigtelikheid, veral in die behandeling van Jes. 26 (bl. 81-86) waar dit ook origins in verband met sy oopstaan vir inleidingsprobleme bevreemdend is dat hy die sgn. Jesaja-apokalips as tiperende hoofonderdeel van Jesaja se prediking neem. Uiteraard sal die leser en veral die vakgenoot hier en daar vraagtekens set. Is dit bewysbaar dat die profetiese prediking steeds geesteliker geword het (bl. 44v.)? Is dit geen onwillekeurige voetval vir 'n soort geestelike evolusionisme nie? „Astarte“ was tog wel nie die maangodin nie (bl. 40). Dat Jesaja 'n prins was is nie bewese nie (bl. 68). Die resgedagte is tog wel ouer as Jesaja (bl. 77). Om in die gelykenis van 'n mensegestalte in die visioen van Esegïel 'n verwysing na die menswording in Jesus te sien (bl. 131 v.) gaan in die rigting van allegorie. Dat die tempel van Eseg. 40 vv. 'n heenwysing sou wees na die liggaam van Jesus en hier nie 'n

werklike bouplan bedoel sou wees nie (bl. 152) oorskry die grense van gesonde tipologie.

Naas die ook onder ons welbekende boeke van Hervormde syde oor die profete soos van de Buck en Hilbrandt Boschma en die behandeling van hierdie Godsgetuies in Baarslag se Bybelse Geskiedenis is daar seer seker plek en rede vir die geskrif van de Wilde weens sy eie toon en aktualiteit en totaal-Bybelse gees. Die beste geslaagd lyk my die behandeling van Esegïel en Jesaja II waar die kerngedagtes die skerpste tot uitdrukking kom. Dis jammer dat alleen die profete Amos, Hosea, Jesaja I, Jeremia, Esegïel en Jesaja II behandel is (terwille van die chronologiese oorsig aan die end van die boek, 'n nuttige jaartallelys, ook op twee bladsye kortliks Miga, Nahum en Sefanja); is dit teologies toelaatbaar om hierdie as „die groot profete” uit te soek en die ander en gevolglik al die na-eksiliese profete sodoende te devalueer terwyl die boek tog die omvattende titel dra van „Het profetisch getuigenis”? Maar wat hier gebied word is seer seker voldoende om Dr. de Wilde dankbaar te wees vir sy vertolking van die prediking van die Godsmanne van die Ou verbond en die uitgewer vir die rojale versorging van die uitgawe. Aan almal wat geestelike leiding soek en te gee het in die gemeente word die boek van harte aanbeveel.

B. GEMSER.

DR. J. H. KROEZE, *Paraphrase van het Boek der Spreuken*. Franeker, T. Wever, 1950; 152 bl., 7/-, posvry 7/3.

In die aantreklike serie „Paraphrase van die Heilige Schrift” het Dr. Kroeze van Potchefstroom na sy weergawe van die boek Job (sien HTS VI 3, bl. 147v.) nou 'n bewerking van die Bybelse Spreukeboek laat verskyn. Tereg merk die skrywer in 'n Opmerking vooraf op dat die Spreukeboek hom nie so gemaklik tot 'n behandeling in die vorm van parafrase leen nie. Tog het dit aan die skrywer geluk om van sy bewerking 'n aangenaam leesbare weergawe van die vernaamste gedeelte van die inhoud van die Bybelboek te gee. Die inleiding wat hier uiteraard heel wat korter as by die boek Job met sy baie formele en materiële probleme kon wees, bevat 'n goeie karakteristiek van die wysheidsliteratuur waartoe die Spreukeboek behoort. Hy lê tereg die nadruk op die internasionale karakter van die wysheidsliteratuur, probeer die Hebreeuse uitdrukking vir „spreuk” *māsĵāl* te verstaan as „poësie, gedig” (wat m.i. nie oortuigend is nie, aangesien dit enersyds 'n te wye betekenis gee, andersyds nie elke soort *māsĵāl* volgens die Bybelse spraakgebruik omvat nie), behandel vervolgens die same-

stellende dele van die boek en hulle vormverskille (met 'n duidelike uiteensetting van die verskillende soorte parallelisme) en som daarna die verskillende onderwerpe op wat in die Spreukeboek aan die orde kom asook die gedagte-wêreld wat daarin uitdrukking vind. Die parafrase wat dan volg is soos ons dit nou reeds van Dr. Kroeze gewoon is, duidelik, dikwels pakkend, en gee steeds bewys van 'n degelike teruggaan op die Hebreeuse teks.

Besonder te waardere is ook hier weer die skrywer se oopstaan vir die resultate van die Bybelondersoek van ons dae ook al kom hulle van die by so baie van sy enger medestanders so gewraakte borse „kritiek”. So erken hy bl. 7 die waarskynlike afhankelikheid van Spr. 22:17 — 24:22 van die Egiptiese Spreuke van Amen-em-ope. By die belangrike perikoop Spr. 8:22vv. erken hy die „enigsins ander voorstelling” aangaande die wysheid as in Job 28 en dat Spr. 8 ten onregte aangewend word vir die Leer van die Seun in die stuk van die Drieëenheid (bl. 43v.). Die beeldspraak in Spr. 21:1 ag hy ontleend aan Egiptiese of Babiloniese bevoelingswerke.

Ook bl. 18 by die vertaling van die bekende spreuk 1:7 wat die skrywer weergee as: „Den HEERE te vreezen is het begin der kennis” inpleks van die tradisionele „beginsel der kennis” wat dan as bewysteks vir 'n „Christelike wetenskap” moet diens doen, blyk dat die skrywer hom goed rekenskap gee van die oorspronklike woordgebruik en sy konteks. By H.5 erken hy dat die Spreukedigter hom in die motivering van sy vermaning bepaal tot die tydelike en stoffelike nadele van die onwettige verkeer met die vreemde vrou en dat na hierdie opportunistiese motiewe eers heel aan die einde op 'n hoë agtergrond gewys word (bl. 32) en hy merk by H.6 op dat soos ook elders breedheid in die formele gepaard gaan met geringe materiële inhoud by die digter van die inleidende hoofstukke (bl. 35). H. 11:16 erken hy op die grond van die Septuaginta as stukke van twee spreuke.

Van sy pakkende opmerkinge vermeld ek die by die embleem-spreuke uit die „Hiskiaanse versameling” bv. 25:11vv.: „Het zijn spreuken die men zich denken kan met een plaatje!” (bl. 12). Die belialsman van H. 6:12 vv. tipeer hy goed as „'n gemene kerel”, die perikoop oor die landmanslewe in H.27:23-27 as „'n Idylle” die getalspreuke 30:29-31 as „vier parmante”.

Tog ly die boek aan 'n sekere tweeslagtigheid waar bv. die goeie insig van bl. 7 aangaande H.22:17vv. op bl. 108 verswyg word en telkens pogings aangewend word om soveel as moontlik die Salomoniese outeurskap op die voorgrond te skuiwe. So durf hy blykbaar van H.22:17vv. en 24:23vv. nie openlik te sê dat hulle nie van Salomo maar van ander wyses is nie, maar druk hom versigtigheidshalwe uit „niet uitsluitend van Salomo” (bl. 10). Waar die skrywer tog telkens

met die Septuagint rekening hou is dit bevreemdend dat hy hierdie belangrike teksgetuie veronagsaam by die bepaling van die samestellende dele van die Spreukeboek; anders sou hy nie H.30 en 31 as twee versameling inpleks van vier kan beskou nie. Die verskil tussen die profetiese en die chokmatiese inspirasiebesef word te veel uit die oog verloor as beweer word: die wyses is hulle bewus „de waarheid in absoluten zin te spreken” (bl. 10) en „zij putten rechtstreeks uit de bron der wijsheid” (bl. 16) sonder dat hulle hulle soos die profete beroep op inspraak van die Here of opdragte van God. Myns insiens is die profetiese inspirasiebesef juis veel direkter, hulle spreke veel outoritatiewer, soos bv. Zimmerli ZAW 1933 hoewel met m.i. oorbeklemtooming aangewys het en reeds in die ou onderskeiding tussen die *munus* en die *donum propheticum* e.d. (sien bv. by Wildeboer, Kanon, 4de druk bl. 17v.) en verwante pogings om die onderskeiding tot uitdrukking te bring aan die lig kom. Vir die behandeling van hierdie moeilike kwessies was origens die geskrif van Dr. Kroeze uiteraard nie die aangewese plek nie. Ons beveel die boekie graag in die belangstelling van al ons lesers aan waar dit seker tot vermeerdering van die Skryfkennis uitnemende diens kan verrig.

B. GEMSER.

OSWALD CHAMBERS, *Geheel voor Hem*. Overdenkingen voor elke dag. Amsterdam, W. ten Have N.V., 1949, 5de druk, 384 bl., 13/6, posvry 13/9.

Alleenverteenwoordiging vir Suid-Afrika: H.A.U.M. h/a. J. H. de Bussy, Kaapstad-Pretoria, en verkrygbaar by alle teologiese boekhandelare.

Die dagboek saamgestel uit gedeeltes van Oswald Chambers se geskrifte was my reeds in die oorspronklike Engelse uitgawe onder die titel “My Utmost for His Highest” bekend en geliefd. Die skrywer, seun van ’n predikant van die Baptiste en self onder invloed van die beroemde prediker en winner van siele Spurgeon tot die besluit gekom om sy lewe aan die diens van die Evangelie te wy het van 1911-1915 met sy vrou die leiding van die Kweekskool vir arbeiders en arbeidsters in Gods Koninkryk te Clapham geword en deur sy inspirerende Bybelstudie en geestelike leiding tot groot seën geword vir talle geestelike werkers op die terreine van Evangelisasie en Sending. Gedurende die eerste wêreldoorlog het hy na Egipte gegaan en na tweejarige arbeid in diens van die Y.M.C.A. onder die militêre magte is hy daar op 43-jarige leeftyd oorlede.

’n Groot lys van geskrifte van sy hand word agterin die Engelse uitgawe vermeld, waarvan baie in allerlei tale oorgesit is. Die genoemde dagboek het wel die meeste verspreiding gevind, waar dit

in 14 tale verkrygbaar gestel is. Die Nederlandse uitgawe versorg deur D. Ringnald Jr. reeds in 1936 het blykens die 5de druk waarin dit nou voor ons lê ook in Nederland baie ingang gevind. Die geskrif maak 'n besonder aantreklike indruk met sy dundruk-papier en buigsame kunsleerband; dit is 'n genot om die boek te hanteer elke môre dat mens dit ter hand neem. Daar moet ook 'n vertaling in Afrikaans bestaan.

Wat die gees en inhoud van die dagboek betref: dit lê vol nadruk op die versoeningswerk van Jesus Christus, waaruit die skrywer geheel en alleenlik wil lewe. Bowendien bewys hy hom op amper elke bladsy as 'n uitnemende kenner van die sielelewe en die probleme van die lewe van die Christen op aarde sonder dat dit enigsins in 'n cultus van die geestelike lewe sou ontaard. Ek beskou dit as geestelike leesstof van die hoogste en beste soort. Dit mag wees dat dit hier en daar as gevolg van sy karakter as bloemlesing uit verskillende geskrifte dit enigsins moeilik is om direk in die gedagtegang van die skrywer in te kom, maar dit is uitsonderingsgevalle. Gewoonlik tref die oordenking (en trouens reeds die opskrif na aanleiding van die tekswoord) direk die hart en gee bowendien vir die nadenke baie deeglike stof. Die vertaling in die Nederlands is so goed dat mens meestal vergeet dat die gedagtes oorspronklik in 'n ander taalvorm gedink is; dit sluit ook geheel aan by die gangbare Nederlandse Bybelvertalings. 'n Uitnemende boek vir die huis- en binnekamer wat in ons Hervormde gesinne bekend moet raak en geliefd sal word.

B. GEMSER.

DR. JOHN DE VRIES, *Het Lied van Gods Schepping*. Nieuwe ontdekkingen en theorieën der natuurwetenschap, gezien in het licht van de Bijbel, 188 bls. Uitgewers: Wever, Franeker; 11/6, posvry 11/9.

Uit hierdie boek leer ons Dr. John de Vries, professor in Chemie aan die Calvin College te Grand Rapids (Michigan), ken as 'n ortodokse Calvinis, en tewens as 'n apologet. Met vuur verdedig hy die Bybelfeite teen aanvalle van die ongelowige wetenskaplike en die warmte van sy diep Christelike oortuigings kan nie nalaat om waardering van die leser af te dwing nie.

Vir die teoloog egter is die boek nie bedoel nie. Verskillende uitlatings van die skrywer sal deur min godgeleerdes aanvaar word. As die geloof van 'n Christen in God vergelyk word met die „geloof” van 'n natuurgeleerde in sy postulate en die natuurwette, word 'n hinderlike fout begaan.

Vir die kritiese, intelligente leek kan die boek al ewemin bedoel wees. Dr. de Vries poog om aan te toon dat die ontdekkings van die wetenskap nie bots met die openbarings van die Bybel nie. In Hoof-

stuk II met opskrif „Die ouderdom der mensheid” verduidelik hy dat volgens geskifte en papyri wat nog uit die Oudheid bewaar gebly het, ’n ouderdom van meer as 10,000 jaar nie aan die bestaan van die mensheid toegeken kan word nie. Volgens die Bybel neem hy ’n ouderdom van waarskynlik nie meer as 9,000 jaar nie aan. Egter beweer hy dat groot hiate in die geslagslyste bestaan. Indien dit aanvaar word, waarom moet dan astronomiese berekenings wat die Sjinese geskiedenisperiode op 17,000 jaar stel, sonder bewyse op sy geskuif word? Iets meer van die willekeur van die skrywer kom ook in die volgende hoofstuk „Bestaat de aarde al twee milliard jaar?” te voorskyn. Etlike pogings om tot die ouderdom van die aarde te geraak, word sonder die nodige waardering van die hand gewys. Om bv. in die pragtige berekenings van Lord Kelvin oor afkoeling van die aarde oor „foute” en „plank misslaan” te praat, is pynlik vir die kenner van die betrokke werk; Kelvin sou die eerste gewees het om te erken dat ook sy resultate op sekere veronderstellings berus. Belangrike feite wat Kelvin nie kon voorsien het nie (warmteontwikkeling deur radioaktiewe stowwe) en wat ook nie deur Prof. de Vries genoem word nie, doen geen afbreuk aan die berekening nie. Dit is des te meer opvallend omdat Prof. de Vries tenslotte tog tot die gevolgtrekking kom dat hy die moderne skatting van twee milliard jaar moet aanvaar.

Omdat die boek nie vir die fisikus bedoel is nie, is tegniese foutjies wat hier en daar voorkom, soos in verband met Heisenberg se onnoukeurighedsrelasie, van heeltamal ondergeskikte belang.

Daar is egter dikwels ’n tweeslagtigheid in die boek bespeurbaar wat die gestelde doel nadelig beïnvloed. Ons wil hier graag verwys na die paragraaf op bls. 92 en 93. Turretinus het in 1695 „bewys” op grond van die Bybel dat die aarde stilstaan — en dat die son beweeg, in teenstelling met Copernicus se leer. Hiervoor siteer hy verse soos Pred. 1 : 5, En die son gaan op en die son gaan onder; Ps. 119 : 90, 91, U het die aarde bevestig, en dit bly staan. Lakoniek antwoord Dr. de Vries dat hierdie letterlike opvatting van bepaalde skrifgedeeltes nie geregverdig is nie. Maar waarom dan wel in Matth. 24 : 29 waar staan dat die son verduister sal word en die maan nie meer sal skyn nie, oor uitnemende natuurkennis te praat omdat as die son verduister word, die maan (wat sonlig weerkaats) nie meer kan lig gee nie? En waarom, as die skrywer van Psalm 147 sê : „Hy gee sneeu soos wol”, die psalmdigter ’n kennis van warmtegeleiding toe te skryf omdat sowel sneeu as wol slegte warmtegeleiers is?

Ons glo dat Prof. de Vries soms op die verkeerde spoor is, en sy eie aanhaling van Turretinus behoort hom reeds op sy hoede te stel. Geloof kom nie deur die wetenskap nie en net so min is die

Bybel bedoel as 'n natuurwetenskaplike verhandeling. Prof. de Vries is 'n in-gelowige mens, sy skryftrant is dikwels roerend en danksy die aard van sy studie is hy uitnemend in staat om op populêre wyse die leek in te lei in die wonders wat die wetenskap ons daaglik toon. Graag sal ons 'n nuwe uitgawe, wat hom hiertoe beperk, verwelkom. Want hoe dieper die Christen-natuurwetenskaplike die geheime van die natuur navors, hoe skoner klink vir hom die „Lied van Gods schepping”.

W. F. BEEZHOLD.

Universiteit van Pretoria,

27 Junie 1950.

O. PROCKSCH, *Theologie des Alten Testaments*, Lieferung 1 u. 2, Gütersloh, C. Bertelsmann Verlag, 1949, 1950; 384 S. Prys DM. 6.- per Lf.

Professor Procksch, in die jaar 1947 op 73-jarige leeftyd oorlede, het hierdie bekroning van sy lewenswerk nog self in manuskrip mag voltooi en dit reeds in 1942 vir publikasie aangebied. Soos die uitgewer in 'n woord vooraf verklaar, het die stopsetting van die uitgawe van teologiese geskrifte deur die Duitse regering tydens die oorlog verhinder dat die werk eerder verskyn het, sodat die skrywer self die gedrukte arbeid nie meer beleef het nie. Die uitgewer, Bertelsmann, verdien seer seker die grootste dank van die teologiese wetenskap en die gemeente wat sy Bybel wil ken vir die nou postume verskyning van hierdie uitnemende werk. Dat Outestamentici van die gehalte van Alt, von Rad en Oskar Grether die korreksiearbeid op hulle geneem het, staan reeds borg vir die peil van sy inhoud.

As outeur van belangrike werke op die gebied van die Ou Testament soos „Das nordhebräische Sagenbuch: die Elohimquelle” 1906, die kommentaar op Genesis in 1913 en op Jesaja 1-39 in 1930 albei in die Sellin-serie en daarvoor die meer populêre verklaring van die Klein Profete in 1910 en 1916 by die Calwer Verlag het Procksch vir hom naam gemaak as 'n uiters nougesette eksegeet wat aan die grammatikale en literêr-historiese interpretasie van die Bybelteks ewe degelike studie wy as aan sy teologiese inhoud. In elke hoofstuk van sy laaste werk proe mens dieselfde toegewyde eerlike diens aan die wetenskap en aan die Waarheid.

In 'n uitvoerige prinsipiële inleiding van 74 bladsye stel die skrywer eers sy teologiese standpunt en wel in 'n teologie van die geskiedenis met Jesus Christus as die middelpunt sowel van die geskiedenis as van die teologie. Hierdie suiwer Christosentriese standpunt van die

skrywer doen baie weldadig aan en skep vertroue in die aanvaarbaarheid van die groot riglyne van sy ondersoek. In 'n tweede hoofstuk van die Inleiding behandel hy die begrip Teologie van die O.T. en laat hy sien hoe die Ou Testament die enigste denkbare agtergrond is van die persoon en optrede van Jesus Christus en hoe Hy die vervulling is van sowel die Outestamentiese geskiedenis as voorseggings en Homself ook as sodanig beskou het. Die skrywer laat dan sien hoe dit in albei Testamente dieselfde God en dieselfde Godsorde is wat openbaar word en hoe daar sowel kousaliteit as analogie is tussen die geskiedenis van Israel en die Kerk van Christus. Daarna bepaal hy die verhouding van die Geskiedenis-teologie en die Godsdiensgeskiedenis; hy sien die godsdiensgeskiedenis van Israel as onafskeidelike historiese bestanddeel van die Teologie van die O.T. waarin dit ingeskakel moet word en ag erkenning van die Openbaring sowel as die deelname aan die geloof van die Bybel noodsaaklik vir die regte insig en bestudering van die Teologie van die O.T.

Die vierde hoofstuk van die Inleiding behandel „Die geskiedenis van die Tema”, d.w.s. die plek van die Ou Testament in die geskiedenis van die Christelike Kerk en Teologie. Dis 'n geestelike genot om aan die hand van die skrywer se helder en beknopte oorsig (wat tog nog byna 30 bladsye beslaan) deur die geskiedenis van Kerk en Teologie gelei te word en die skrywer se stelling bewaarheid te sien: dis die roem van die Christelike Kerk dat sy van geen verbanning van die O.T. uit die Heilige Skrif wil weet het nie. Teenoor 'n baie resente aanval van hoogkerklike Anglikaanse kant op die waarde van die O.T. vir die Christelike Kerk is hierdie welgefundeerde oortuiging van Prof. Procksch van aktuele betekenis eweseer as dit duidelik in opposisie teen die houding van die nasionaal-sosialisme en sy onderliggende filosofie so gestel is. Sy antinazistiese standpunt het reeds op bl. 10 aan die lig gekom waar hy skryf dat sowel onder die Ou as onder die Nuwe Verbond die Godsvolk op 'n Godsorde opgebou is en nie op 'n volkswet wat uit bodem en bloed en natuurlike gemeenskap opgegroei het nie.

Na die Inleiding gee die skrywer in hierdie twee afleweringe nou 'n uitvoerige geskiedenis van die Godsdien van Israel onder die veelseggende opskrif „Die Geschichtswelt”. Opmerkenswaardig is dat hy die tydvak voor die konings betitel as „Die altprophetische Zeit” en sy bespreking begin met die figuur van Abraham wie se historisiteit hy handhaaf en wat hy as 'n profetiese gestalte beskryf. Waar Procksch eweseer as Vriezen die goeie reg van die historiese kritiek erken en haar metodes hanteer is dit merkwaardig dat Vriezen in 1949 skryf dat hy die historiese lyn van Israel se godsdien by Moses en nie by Abraham laat begin, omdat hy meen dat wetenskaplik gesproke tot op seker hoogte Moses wel maar Abraham nog nie histories

benaderbaar is nie (Hoofdlinjen bl. 19 en 32). Procksch meen dat onder die sluier van die sage wat ook die Abrahamfiguur omvloeï 'n historiese gestalte as kern daarvan ook hier te onderken is en hy begin die godsdiensgeskiedenis van Israel met die lapidêre sin: Die oudste geloofsgestalte van die Ou Testament is Abraham. Procksch meen dat Berseba die plek van die gemeenskaplike oorlewering aangaande Abraham was, dat hy moontlik wel as die stigter van die cultus van Berseba beskou kan word en dat sy God, die *El Olām* of Ewige God van Berseba 'n volkome Neuschöpfung onder die Sentraalsemitiese godsdiensvorme was met sy kenmerkende trekke van ongebondenheid aan ruimte en tyd, sy verborgenheidskarakter, sy beheerserskap van die toekoms, sy profetiese trekke en sy openbaring in die *mal 'ak Jahwe* of Engel van die Here. Hy sien in die verhaal van Gen. 22 die *hieros logos* van die opheffing van die menseoffer nie ter ere van 'n cultusplek nie maar van Abraham se nuwe Godskennis oorgelewer en van sy Godsverhouding as volkome selfopgawe (*islām*), geloof en geregtigheid (d.i. die regte Einordnung in die sedelike Godsorde). Dit is voorwaar belangrike teologiese gesigspunte.

Dit sou te ver voer om op al die interessante insigte en gedagtelyne van die skrywer opmerkzaam te maak. Hy lê baie nadruk op die onderskeiding tussen die Ragel- en die Leastamme in Israel se geskiedenis, ook in sy godsdienstige geskiedenis. Dit oersemitiese religie behandel hy eers na sy oorsig van die patriargetyd; hierdie word by die „Sentraalsemiete” duideliker kenbaar as by die Wes- of Randsemiete. Moses en die openbaring van die Jahwe-naam is grondlêend vir die ontstaan en geskiedenis van Israel en sy godsdiens, sonder dat die betekenis van en aansluiting aan die „God van die vadere” uit die oog verloor word. Die Dekaloog word vir die Mosaïese tyd gehandhaaf. Die verbond word as regsverhouding van twee persone van verskillende en nie natuurlike reg gesien, as beskikking en nie as kontrak nie. Josua 24, die verbond te Sigem, word as historiese beskou; hier tree die twaalfstammevolk in die plek van die sesstammeamfiktionie. Silo is belangrik as kultiese middelpunt, maar ook vir die regsforming (Verbondsboek) en nasionale sage (grondslag van die Jahwistiese en Elohistiese bronne).

Israel se koningskap word as religieus gefundeer gesien, hy is allereers die gesalfde van Jahwe. Die Outestamentiese koningsgedagte is nie uit die wens van die volk nie maar uit die insig van die profeet ontspring! Die profeet is die lotsbepalende gestalte van die O.T. in sy drie vorme as siener, exstaticus en man van God.

Procksch se tipering van die afsonderlike profetiese gestaltes is buitengewoon skerp; hulle persone eweseer as hulle prediking staan helder voor die leser se gees. By almal erken hy ook heilsprediking.

Gedurig laat die skrywer sien hoe die wêreldhistoriese situasie met die profetiese optrede verbonde is.

Belangwekkend is sy beskrywing van „die eeu van Deuteronomium”; die wetboek is vir hom geen „Erfindung” maar ’n „Fund”, geen kompromis van priester- en profeteparty of -gees nie maar ’n deur en deur profetiese wet, met allerbelangrikste teologiese grondgedagtes. Jeremia is „die grootste seun van die Deuteronomiese tydperk en tegelyk sy oorwinnaar”, in hom is die mens van God gebore, eensaam op God alleen gesteld, die staatsgedagte word by hom prysgegee om die volk te behou en dit deur die oordeel heen as Godsgemeente. Procksch hou vas aan die sgn. Skythestorm as ’n belangrike historiese gegewe in Jeremia se tyd.

By Deuterotesaja reken Procksch ook H. 57B en 60-62 en hy sien die Ebed-Jahwe perikope (waarby hy ook 61:1-3 reken) as ’n werk van die profeet self, later deur hom in sy boek ingevoeg; dit is syns insiens onmoontlik dat met die figuur die profeet self of ’n bekende figuur bedoel is; sy beskrywing vertoon die meeste aansluiting aan die gestalte van Jeremia, dog slegs as „model” waarbo die kunswerk self ver uitgaan; dit is ’n bo-historiese gestalte, in wie Jesus met reg homself teruggevind het.

Die Priestergeskrif van die Pentateug ag hy in sy grondlêende bestanddeel ouer as Esegïel en blykens die etniese verhoudinge in Genesis 10 uit einde 7de eeu. Die fundamentele teologiese gedagtes van P. is die Skeppingsbeeld (verbonde met ontwikkelingsvoorstellings) en *imago Dei* voorstelling.

By Esegïel verwerp hy die nuwere hipotese van ’n Jerusalemse optrede. Die tempelvisioen H. 40-48 is bedoel vir die tussentyd tussen die hede van die ballingskap en die Messiaanse tyd wat ook in sy David redivivus ’n wederopstanding in die volle sin van die woord sal wees. In die interimstyd word Israel weer ’n soort ampfiktionie soos heel vroeër.

Esra moet volgens Procksch na Nehemia gestel word; dis waarskynlik dat hy in die 27ste jaar van Artaxerxes in pleks van in die 7de teruggekeer het, dus ongeveer 438.

Die poësie van die O.T. (Job en Psalms) sien Procksch as neerslag van die profetiese gees, vernaamlik van Jeremia en II Jesaja; die teologie van die Psalms is jonger as van die profete en hiervan afhankelik. Met hierdie mees aanvegbare voorstelling eindig die tweede aflewering. Bostaande grepe uit die ryk inhoud van hierdie eerste helfte van die Procksche Teologie van die O.T. laat genoegsaam die uiters interessante gesigspunte van die bedrewe vakman en waaragtige teoloog ken. Dit maak dat die verskyning van die tweede en eintlik

teologiese deel van die boek met spanning tegemoet gesien word. En dit stem nou reeds besonder dankbaar jeens sowel die skrywer as die uitgewer vir 'n werk wat seker nie onuitgegee mog gebly het nie.

B. GEMSER.

26 Augustus 1950.

B. GEMSER, *De Psalmen III* (Tekst en Uitleg), Groningen, J. B. Wolters' Uitgeversmaatschappij, 1949, 10/3.

Met hierdie deel is die behandeling van die Psalms in die serie Tekst en Uitleg voltooi. Die woord „deeltjie” wat gewoonlik in verband met hierdie serie gebruik word, wil ons in hierdie geval vermy: dis 'n werk van 256 digbedrukte bladsye; saam met die twee voorafgaande dele oor Psalms vorm dit 'n geheel van meer as 600 bladsye, en derhalwe 'n lywige studiewerk oor hierdie uiters belangrike Bybelboek.

Met opset wy ons 'n oomblik uit oor die uiterlike omvang van die reeks „Tekst en Uitleg”. Die strewe om die prys laag te hou het die Uitgewer daartoe gebring om 'n vorm te kies, wat die meeste drukruimte in die kleinste bestek bied. Hoe prysenswaardig dit ook al mag wees, vir die medewerkers aan die serie het dit hierdie nadeel gehad, dat hulle werk dikwels onderskat is. Eers by die heruitgawe van die hele serie, wat vir die tweede helfte van hierdie eeu beplan word, en wat in groter formaat sal plaas vind, sal dit ook vir die oppervlakkige beskouer duidelik word, watter monument van Nederlandse en Hervormde geleerdheid, vlyt en volharding in hierdie reeks opgerig is.

Die kenners, en almal wat die tyd en moeite wou neem om hulle werklik in hierdie uitgawe te verdiep, het lankal ontdek dat die serie na sy inhoud tot die beste behoort wat oor die Ou Testament geskryf is. Dit het dan ook volop internasionale erkenning gevind, veel meer as bv. sy Gereformeerde navolger en konkurrent, die „Korte Verklaring”.- Die „Handbuch zum Alten Testament”, om maar een voorbeeld te noem, hou voortdurend rekening met die denkbeelde van Nederlandse geleerdes, soos in Tekst en Uitleg neergelê.

Die verklaring van Ps. 90-150 wat in hierdie deel deur Prof. B. GEMSER gebied word sluit hom op waardige wyse aan by die twee deeltjies, wat deur die Hoofredakteur van die hele serie, Prof. F. M. TH. DE LIAGRE BÖHL te Leiden. aan Ps. 1-89 gewy is, en die geheel sal ongetwyfeld nog verder bydra tot die wetenskaplike roem van die serie. Die Hervormde Kerk van Afrika kan daarop trots wees dat sy Outestamentikus uitgekies is vir die netso eervolle as moeilike taak om die werk van BÖHL voort te sit, en nog veel meer daarop, dat hy dit op so voortrefflike manier gedoen het.

Die resensent vra onwillekeurig die eerste, wat die ooreenkoms en wat die verskil is tussen die werkwyse van BÖHL en die van GEMSER. In sy „Woord vooraf” dui ons Afrikaanse Outestamentikus reeds een van die verskille aan: Hy het in sy vertaling ’n nouere aansluiting by die Hebreëus beproef. Inderdaad kan mens gemakliker van GEMSER se oorsetting uit terugvertaal in die Hebreëus as op grond van BÖHL se vertolking. Dit beteken egter nie dat GEMSER oorals „letterlik” vertaal nie. Daardie uitdrukking „letterlik” is misleidend; dis in werklikheid onmoontlik om ’n „letterlike vertaling” te gee. Maar dikwels kan mens selfs geen „woordelike” oorsetting lewer sonder misverstande by die leser te wek nie. ’n Eenvoudige en duidelike voorbeeld kan ons ontleen aan Ps. 119:54. Hierdie fraaie, ook in die Kerkgeskiedenis bekende vers lui in die Afrikaanse vertaling: „U insettinge was gesange vir my in die huis van my vreemdelingskap.” Die woord „gesange” is weergawe van ’n Hebreëuse woord, wat meer aandui as net die voortbrengsel van die menslike stem: die Israelitiese digter het daarmee die deur die harpmusiek begeleide lied bedoel, die kombinasie van speeltuig en sangstem. Daarom vertaal GEMSER tereg nie „woordelik” en foutief soos die Afrikaanse oorsetting nie, maar vry en korrek: „Spel en zang zijn mij Uw inzettingen, in het huis van mijn vreemdelingschap.”

Maar inderdaad val dit weldra op, dat GEMSER hom nouer by die Hebreëuse taaleie aansluit as BÖHL. Tog is dit moeilik om hierdie algemene indruk met konkrete bewyse te staaf. Waar die twee outeurs dieselfde teks vertaal, is die verskille tog maar gering. Dit kan gesien word as mens GEMSER se vertolking van Ps. 108 vergelyk met BÖHL se weergawe van Ps. 57 en 60. In hierdie verband is dit vermaaklik om te sien dat BÖHL se vertaling van Ps. 60:12 feitlik digter by die teks van Ps. 108:12 staan, en GEMSER se vertolking van die laaste vers meer die Hebreëus van 60:12 volg!

Die twee outeurs vertoon gelyke houding teenoor die oorgelewerde Hebreëuse teks. Altwee is spaarsaam met tekswysigings, en betrag ’n gesonde konserwatisme; GEMSER se afwykings van die Rabbynse teks is nouliks meer in aantal as die wat die Afrikaanse vertaling hom veroorloof, maar GEMSER gee van syne op p. 228-231 ’n noukeurige verantwoording, wat die Afrikaanse Bybelvertalers tot nou toe nagelaat het. Uit alles is duidelik, dat GEMSER netsoos BÖHL daarna gestrewe het, om die teks vas te stel wat die laaste versamelaars van die Psalms neergeskrywe het. Daarlangs kan mens ’n ander tekskritiese taak onderskei: om die psalms te rekonstrueer in die vorm wat die eerste digters aan hulle gegee het. Dit is ’n veel verder strekende onderneming, wat slegs selde met sukses bekroon kan word, maar wat altyd opnuut die aandag van die ondersoekers sal boei. ’n Enkele keer gee GEMSER ’n wenk in daardie rigting, soos bv. op

p. 153, waar hy die moontlikheid opper, dat in Ps. 118 'n Dawidiese psalm, spesiaal nog herkenbaar in vs. 5-21, verwerk sou wees.

Die konsekwensie van hierdie tekskritiese houding, wat hom neerlê by die vorm wat die psalms in die na-eksiliese tempeldiens en sinagogale liturgie gekry het, is natuurlik dat hulle nie meer *e mente auctoris* uitgelê kan word nie, maar meer as vertolking van die Israelities-Joodse geesteslewe beskou word. Hierdie probleem is deur die vorige geslag van psalmkommentatore (waartoe ons ook NOORDTJIJ in die „Korte Verklaring” reken) onvoldoende beseft. Die individualistiese uitleg moet hierop strand, en dit is ook wel die vernaamste beswaar teen die metode van VALETON, waarvan GEMSER uitdruklik in sy „Woord vooraf” afstand geneem het, al is dit ook op ander gronde. Sodra ons afsien van die ewentuele oorspronklike vorm van die gedig, en ons bepaal by die gestalte wat dit in die liturgie gekry het, mag ons nie meer soek na die persoon en die persoonlike belewenis agter die woorde nie, maar moet ons ons bepaal by die betekenis wat die woorde in die kultus en volkslewe van Israel kan hê.

Dit beteken tegelykertyd ook dat die aandag van die kommentator minder op die vroomheid van die digter as wel op die prediking van die teks sal val. Ook al kan hierdie twee nie as teenstellings beskou word nie — dit het nou eenmaal God behaag om sy openbaring te laat aansluit by die sielelewe van die mens — tog bly daar 'n belangryke onderskeid tussen hierdie twee, en sodoende het ook die eksegese van die psalms, soos dit deur BÖHL en GEMSER gegee is, deel aan die verskuiwing van subjektiwiteit na objektiwiteit wat die kenmerk van die teologiese, dogmatiese ontwikkeling van die laaste dertig jaar is.

GEMSER se uitleg verskil wat metode betref in soverre van die van BÖHL, dat hy meer terughoudend staan teenoor die strewe, om die afsonderlike psalms uit 'n bepaalde historiese situasie te verklaar. Dit kan saamhang met die feit, dat die psalms wat hy behandel daar inderdaad ook minder aanleiding toe bied as die van die eerste drie bundels. Maar dit kan ook die konsekwensie wees van die tekskritiese beslissing en sy implikasies, wat ons hierbo geteken het: wanneer die kommentator probeer om terug te gaan na die situasie, waarin die psalm ontstaan het, soek hy feitlik weer na die vorm, en dus die betekenis, van die psalm agter die psalmboek. In hierdie opsig is GEMSER dus konsekwenter in sy metode as wat BÖHL was.

Maar ons moet hier tegelykertyd opmerk, dat GEMSER ook in die algemeen uiters voorsigtig is. Hy soek wel na die saamhang van die psalms met bepaalde liturgiese handelingte te Jerusalem, maar betrag ook daarby die grootste terughouding. Alle eensydigheid is hom vreemd. Hy gaan ook weer nie so ver as party Nederlandse geleerdes, wat geneig is om die hele werk van MOHWINCKEL en SCHMIDT oor die saamhang van die feeste in Israel met die Bybelse liedere te verwerp

nie, maar sy uitsprake dienaangaande is tog lang nie so stellig as die van BÖHL nie. Die resensent kry die indruk, dat by die huidige stand van ons kennis 'n voorsigtige reserwe soos die van GEMSER inderdaad verreweg die beste houding is, al moet hy daar tegelykertyd by opmerk, dat die stoutmoedigheid, wat BÖHL hier en daar vertoon, noodsaaklik is vir die voortsetting van die diskussie. Ons kan alleen verder vorder op hierdie pad as daar 'n paar mense is wat die een en ander wil waag. Maar dit kan betwyfel word of 'n serie as Tekst en Uitleg die beste plek is vir die ontwikkeling van nuwe hipoteses.

Die vraagstuk is des te moeiliker omdat ons partymaal kan aantoon dat die liturgiese gebruik van 'n psalm nie of ternouernood in ooreenstemming met sy inhoud is. Niemand wat psalm 30 onbevange lees sal uit sigself tot die veronderstelling kom dat dit gebruik is by die inwyding van die tempel — en tog sê die opskrif dit uitdruklik. Daarom kan ons ook nie geheel vrede hê met die argumente, waarmee GEMSER die verklaring van MOHWINCKEL betreffende die term *hammaälôt* afwys nie. Teenoor die opvatting van die Noorse Oudtestamentikus, dat hierdie term wys op die jaarlikse prosesie ter geleentheid van Jahwe's troonsbestygingsfees merk GEMSER op, dat hierdie verklaring steun op 'n argeologies aanvegbare interpretasie van tekste en die inhoud van hierdie psalms te veel toespits op een kultiese handeling (p. 171). Maar as ons eenmaal gesien het, hoe los die inhoud van 'n psalm kan staan van sy liturgiese gebruik, dan kan die onderstelling van MOHWINCKEL, afgesien van sy eie argumente, tog nog wel verdedig word. In hierdie verband kan mens vergelyk wat GEMSER self op p. 92 skrywe oor die verband tussen opskrif en inhoud van die sabbatslied Ps. 92.

Besonder lofwaardig is die terughoudendheid van GEMSER waar hy die verband tussen Bybelse Psalms en die literatuur van ander volke behandel. Natuurlik ontken hy sekere ooreenkomste, veral in styl en woordkeuse, in die besonder met die literatuur van Babel en Ugarit nie; maar ooreenkoms is nog 'n heel ander ding as regstreekse afhanklikheid. Op p. 117 lê hy tereg nadruk op die groot verskil tussen Ps. 104 en die sonnehimne van Akhnaton; kernagtig heet dit daar: „De God van de psalmist is niet een, zij het nog zo sublieme en weldadige, in de natuur vervlochten Alkracht, maar de souvereine Schepper en Onderhouder en heilige Gebieder van al wat bestaat en leeft.” Netso word op p. 204 ontken dat Ps. 139 afhanklik sou wees van 'n Indiese Atharvaveda-himne aan die hemelgod Varuna.

Op een punt sou die resensent — as dit nie, in verband met die leeftydsverskil, as onnatuurlik aangemerkt sal word nie — nog wat meer voorsigtigheid gewens ag: naamlik by die gebruik van die taalkundige argument vir 'n late datering. In die eerste plek kan 'n baie ou psalm in 'n jonge resensie deur die versamelaars in die bundel

opgeneem wees. In die tweede plek weet ons nog te min van die ontwikkeling van die Hebreeus, en veral van sy dialektiese differensiasie, om al te stellige uitsprake te lanseer. Oor die algemeen sal hierby sekere sintaktiese gebruike eerder konklusies toelaat as bepaalde woorde of woordvorme, maar die digterlike vorm van die psalms met hul oor die algemeen kort sinne, wat betreklik selde deur voegwoorde verbind word, laat nie veel sintaktiese gevolgtrekkings toe. En in die derde plaas kan ons seker nie op grond van 'n enkele woord soos bv. die pronomens determinativum *sjè* tot 'n latere oorsprong konkludeer nie, soos GEMSER op die voetspoor van DELITZSCH bv. ten aansien van Ps. 133 geneig is om te doen; dieselfde pronomens kom ook voor in Rigters 5, een van die ouste hoofstukke van die Bybel. Na die mening van die resensent sal hierdie voornaamwoord eerder as 'n dialektiese kenmerk beskou moet word. Die feit dat dit in die jongste dele van die O.T. veelvuldig voorkom, kan ons eerder aanmerk as 'n voorbeeld van wat ons ook uit ander tale ken: later optredende taalverskynsels is dikwels oeroue dialektvorme.

As voorbeelde van 'n besonder leerryke en fraaie behandeling van die stof wil ons spesiaal melding maak van die inleiding op Ps. 119, wat die skrywer ons op p. 157-161 bied, en die hele uitleg van Ps. 110 (p. 132-141). Die gelukkige kombinasie van oudheidkunde en teologie, wat ons hier en elders in die boek vind, is vir die lesers boeiend en instruktief, en kan ons predikante aan 'n deeglike grondslag en ryke gedagtevoorraad vir die prediking help. Om in hierdie verband nog 'n wenk in homiletiese nood te gee: laat ons predikers eens Ps. 103:4, 5 as teks neem, en daarby gebruik maak van die pragtige eksegetiese wat GEMSER op p. 112 bied: „De vrijgekochte slaaf staat daar nu als een gekroonde koning, de ten dode gedoemde als een bekrante deelnemer aan het levensfeest, dat door Gods goedheid geen einde zal hebben.”

Daar is nog 'n ding waarvoor ons die skrywer spesiaal moet dank: sy kennis van die Skandinaafse tale het hom in staat gestel om werke uit die Skandinaafse skool van Outestamentici te bestudeer, wat deur hul taal vir die meeste van ons minder toeganklik is. Die sate uit BENTZEN veral, maar ook van ander outeurs soos WIDENGREN of HVIDBERG, beteken 'n wesenlike verryking van ons kennis en bevorder die hoogs gewenste internasionale uitwisseling van gedagtes.

Tenslotte nog 'n paar detail-opmerkinge. Die Oosterse skemering (p. 87) is niks korter as die Westerse nie; dis die afstand van die ekwator wat die lengte van die skemering bepaal. In Jes. 34:14 is tog wel geen sprake van 'n „Nachtspook” (p. 90), wat mens met Ps. 91:5 en Hgl. 3:8 sou kan vergelyk nie, maar van die (oorspronklik Sumeriese) vroulike demon Lilit, wat haar bose invloed alle ure van die etmaal kan laat voel. By die voorbeelde wat op p. 101 en 224 van die term „'n nuwe lied” gegee word, kan ook nog Openb. 5:9 en

14:3 genoem word. Waar die skrywer op p. 147 opmerk, dat Ps. 115 goed aansluit by Ps. 114, was dit die moeite werd geweest om te vermeld dat in 'n paar handskrifte asook in die Septuaginta, Theodotion, Hieronymus en die Pesjitta hierdie twee psalms een geheel vorm. Wys die „poorte van die geregtigheid” in Ps. 118:20 (p. 155) nie terug na die voor-Israelitiese Sēdeq („Geregtigheid”)-kultus te Jerusalem nie? Op p. 179 vermeld die skrywer by Ps. 124:7, „ons siel het vrygeraak soos 'n voël uit die vangnet van die voëlvangers”, die Egiptiese voorstelling van die *ba*, die sielevoël. Mens moet egter nie vergeet nie, dat by die Egiptenaars die sielevoël eers optree as die mens dood is; en in die teks word juis gedank vir uitredding uit doodsgevaar. In Egiptiese taal gesproke: die siel het juis nie in die gestalte van die *ba* opgetree nie! Dit lyk of die skrywer — soos feitlik al die kommentatore — op p. 201 en 202 by die bespreking van die slot van Ps. 137 nie voldoende rekening hou met die feit, dat die lied in beelde spreek nie. As Babel met 'n vrou vergelyk word, dan is haar „kinders” (of, soos GEMSER meer korrek vertaal, haar „jonge kinderen”) nie in werklikheid die suiglinge in die stad Babel nie, maar veeleer haar vasalstate, in die besonder Edom, waaroor die voorafgaande vers handel. Dis natuurlik waar, dat die agtergrond van die beeldspraak die onmenslike krygsgebruik van daardie tyd is, maar daaruit volg nie dat die psalm uiting gee aan die verlange, om daardie gebruik toe te pas nie. Die welbekende uitdrukking „Ekron en haar dochters”, wat die Afrikaanse vertaling weergee met „Ekron met sy onderhorige plekke” (Jos. 15:45), kan as 'n nadere bewysgrond dien, en die „rots” wat in die laaste vers van die psalm genoem word, is wellicht 'n sinspeling op 'n bekende plek in Edom, vgl. II Kon. 14:7 en II Kron. 25:12.

Ek wil hierdie bespreking eindig met die skrywer, en in hom die redaksie van ons tydskrif, asook die Hervormde Kerk van Afrika van harte geluk te wens met hierdie fraaie vertaling en boeiende uitleg van een van die belangrykste Bybelgedeeltes. Die Universiteit van Pretoria mag daar trots op wees dat van die dertig deeltjies van so 'n standaardwerk as *Tekst en Uitleg* is, daar ses deur lede van sy staf geskrywe is.

A. VAN SELMS.

H. VELDKAMP, *De boer uit Tekoa. Over het boek Amos*. T. Wever, Franeker. Tweede druk, s.j.

Dit gebeur betreklik selde, dat 'n tweede druk verskyn van 'n bundel stigtelike oordenkinge. In hierdie geval is dit ten volle verdien. Die predikant by die Gereformeerde Kerken in Nederland, Ds. VELDKAMP, besit die gawe van goeie popularisasie en aktuele prediking.

Dit is nie 'n wetenskaplike boek nie, maar dit berus wel op 'n deeglike studie van wat deur wetenskaplike werkers, in die besonder die nog steeds betreurde taalgeleerde VAN GELDEREN, oor die boek van Amos geskryf is. Die belangstellende gemeentelid sowel as die predikant kan veel nut uit hierdie boek trek. Dis 'n voorbeeld van gesonde Bybeluitleg en lewendige prediking.

Vir die Hervormde leser is dit opmerklik, met watter eerlikheid, deur opregte liefde gedrewe, die skrywer ook die eie Kerkgemeenskap opwek tot selfinkeer en verootmoediging. Hier is geen sprake van die selfversekerdheid wat mens partymaal so kan hinder in publikasies wat van Gereformeerde kant die lig sien nie.

Terwyl die styl en taal van die skrywer baie lofwaardig is, tref ons dit dat hy ook hier en daar toegee aan die neiging om elke sin op 'n nuwe reël te begin. Dis 'n spesifiek Gereformeerde eienaardigheid wat, as ons nie dwaal nie, teruggaan op die journalistieke arbeid van KUYPER. In sy werk van langer asem het hierdie bewonderde voorbeeld die metode egter nie soveel toegepas nie. Dit kan gemaklik daartoe meewerk dat die styl abrupt en apodikties word. En dit maak dat die leser die bladsy snel oorsien — maar ook baie oppervlakkig daar oorheen kan lees.

Verder niks as lof vir hierdie boeiende boek nie.

A. VAN SELMS.

T. P. PLANTINGA, *Daar woont Hijzelf*, Bosch en Keuning N.V., Baarn, s.j., 13/6.

In die voorberig, van die hand van die Utrechtse hoogleraar A. H. EDELKOORT, word die skrywer aan ons voorgestel: die konseruator van die Bybelse Museum te Amsterdam. In hierdie instelling is allerlei materiaal byeengebring, wat kan dien om aan die leek 'n konkrete beeld te gee van sake en toestande uit die Bybel.

Die middelpunt van die versameling is die grote model wat inder tyd op aanwysing en koste van Ds. SCHOUTEN van die tabernakel vervaardig is. By hierdie model word gereeld deur predikante godsdiensoefeninge gehou; ook het egter die heer PLANTINGA jare lank tallose besoekers van die Museum rondgelei, en daarby nie maar net op die uiterlike voorkomste van die tentoongestelde voorwerpe gewys nie, maar ook die prediking van Israel se offerdiens in Christologiese sin vertolk.

Die boek is 'n weergawe van hierdie arbeid. Die skrywer is wel geen akademies opgeleide Outestamentikus nie, maar hy het heel wat werke van vakmanne oor die onderwerp bestudeer; hy ken sy Bybel goed, en word besiel deur die Christelike begeerte om oorals heenwysing na die Heiland te vind. So gee die boek goeie voorbeelde van Christologiese exegese van die desbetreffende passasies uit Exodus en Levitikus. Ook waar mens met hom van mening verskil, moet erken word dat hy sy opvatting met talent verdedig.

Die illustrasies, fotografië van voorwerpe in die Bybels museum, kan minder bekoor as die teks: daardie voorwerpe, indertyd op aanwysing van Ds. Schouten vervaardig, dra te seer die stempel van die kunsopvatting van die 19de eeu. Die welgedane en welgeklede dames, wat hier voor engele moet deurgaen. laat mens onwillekeurig glimlag.

Die boek is mooi uitgevoer en fraai gebonde.

A. VAN SELMS.

JONKVR. C. M. VAN ASCH VAN WIJCK, *Tweezaam is de Mens*; Uitgeverij W. ten Have, Amsterdam, 1950.

Hier het ons 'n boek met 'n boodskap wat ernstige aandag verdien, insonderheid van die kant van ons kerklike voormanne. Dit is in kalme, rustige toon, met 'n seldsame oortuigingskrag, geskrywe en lees vlot. Die inhoud en verwerking van die stof getuig dwarsdeur van insig, diepgaande studie en stofbeheersing. Die skryfster was as Presidente van die „Wereldbond van Christen Jonge Vrouwen” jarelank in die gelukkige posisie om deeglik kennis te neem van hoe daar so al in verskillende lande oor die plek en die taak van man en vrou geoordeel word, en daarom kan daar na haar as gesaghebbende geluister word en verdien haar woord volle aandag. Die vraagstuk waar dit om gaan, is bowendien van aktuele betekenis en staan veral sedert die jongste wêreldoorlog in die brandpunt van die belangstelling. So hou bv. die Nederl. Herv. Kerk hom besig met die vraag, wat intussen onafwysbaar blyk, of die ampte in die kerk vir die vrou oopgestel moet word, en staan die Geref. Kerke voor die beslissing: aktiewe kiesreg vir die vrou of nie. Ook in verskillende ander Europese lande wy die kerke hulle aandag aan die onderhawige probleem. Dit is selfs een van die onderwerpe waaraan van ekumeniese kant aandag geskenk word: die Wêreldraad van Kerke het, soos die skryfster opmerk, 'n kommissie vir studie en aksie benoem met betrekking tot die plek en die werk van die vrou in die kerk. Maar nie net oorsee wek hierdie saak belangstelling op nie, ons het in ons land genoegsame aanduidings dat ons dit vroeër of later terdeë onder die oë sal moet sien en 'n beslissing daaromtrent nie langer sal kan uitstel nie. Intussen hang hierdie vraagstuk nou saam met die loop van sake op maatskaplik-staatkundig terrein. Veral sedert aan die vrou in ons land van owerheidsweë stemreg verleen is, gaan hoe langer hoe meer stemme op vir die toekenning aan die vrou van dieselfde regte en voorregte in die kerk as wat die man besit. Reeds op twee Algemene Kerkvergaderings van ons Ned. Herv. Kerk was daar beskrywingspunte wat aandring op stemreg vir die vrou in die kerk, en ons kan veilig aanneem, as ons hierdie saak in sy breë ontwikkeling beskou, dat dit op die duur maar die eerste stap tot verdere eise is. Ook in die Gefedereerde Kerke dring hierdie vraagstuk hom op.

As gevolg van die veranderinge en ontwikkelinge wat die twee agtereenvolgende wêreldoorloë in die lewe geroep het, en wat ons eenvoudig nie kan veronagsaam nie, is daar feitlik geen belemmering meer vir die vrou om op sosiale gebied as gelyke van die man op te tree nie. Sy geniet daar dieselfde kanse vir beroepskeuse en opleiding as die man. Die Kerk staan egter nog altyd eenkant en maak in die meeste lande, soos die skryfster trouens ook opmerk, nog steeds prinsipiël onderskeid met betrekking tot die plek en taak van man en vrou. Maar — en dit is eintlik die *crux* van die hele saak — van kerkweë het dit tot dusver nog altyd nie sover gekom om die vraagstuk in die lig van die Skrif tot 'n nadruklike en opsetlike onderwerp van ondersoek te maak nie. En tog, die Kerk kan sy roeping om ook ten opsigte van die ontwikkeling van die vrouelewe 'n Skrifgefondeerde leiding te gee, nie ontduik nie; waar hierdie voorligting ontbreek, wat tot nog toe, helaas, grotendeels die geval was, word die grondslae nie reg gelê nie. In hierdie boek verwerk die skryfster nou die gegewens van die Skrif, want, sê sy tereg, die fundamente moet eers gelê word voor daar tot opbou oorgegaan kan word, en met die resultaat van haar Skrifgebonde ondersoek bied sy vir ons 'n belangrike leidraad om tot 'n oplossing te geraak. En, soos reeds gesê, die omstandighede dring ons om helderheid te verkry. Ek het die boek met klimmende belangstelling geles en die inhoud het vir my verrassende vergesigte geopen. Die skryfster behandel die onderwerp, na 'n inleidende woord, onder die volgende hoofde: De Scheppingsgeschiedenis, Het Oude Testament, Jezus en de Vrouw, De Brieven van Paulus, Samenvatting. Ek wil die lesing en bestudering van hierdie belangrike publikasie van harte aanbeveel, en intussen die hoop uitspreek dat daar binne afsienbare tyd 'n Afrikaanse vertaling daarvan die lig sal sien, sodat dit daardeur ook in ons land die wye verspreiding mag geniet wat dit inderdaad verdien.

· D. F. ERASMUS.

Techniek en Geloof, deur DR. PAUL TOURNIER (Uitgeverij W. ten Have N.V., Amsterdam, 1950).

Die titel van hierdie boek is in 'n mate misleidend: ons spraakgebruik het ons daaraan gewoond gemaak om onder tegniek óf in die algemeen „wyse van doen” óf in die besonder masjinale tegniek te verstaan. Hier in hierdie boek beteken dit egter spesifiek die tegniek van die arts en psigo-terapeut, of, in die algemeen, die tegniek van die wetenskaplike.

Die probleem van die skrywer is om die verhouding van tegniek en geloof vas te stel. Hy wys gedurigdeur daarop dat daar vyandskap van die twee kante teenoor mekaar bestaan: die wetenskaplike is

geneig om heeltemal negatief teenoor die godsdiens in die algemeen en geloof in besonder te staan en dit terug te voer na gewoonte, tradisie, suggestie, ens. Hierteenoor wys die godsdienstige mens die wetenskap (in besonder die mediese en psigiatriese wetenskappe) af as vyandig teenoor die godsdiens. Waar die wetenskaplike dan skepties is, is die gelowige dikwels naïef. Tournier se eie standpunt is: „Tegenover de naïeve instelling enerzijds en de sceptische instelling anderzijds plaats ik dus de instelling, die tegelijk gelovig en doordacht is, en ik versta daaronder de moeilijke en toch onmisbare verbinding van realiteitszin met geloof, die we door de ganse Bijbel heen vinden” (p. 225). Teenoor die wetenskap toon hy aan dat godsdiens nie wegverklaar kan word nie, dat geloof in Christus 'n onskatbare hulpmiddel vir die mediese wetenskap is en dat sielsorg saam met mediese behandeling moet plaasvind, maar dat dit 'n absolute vereiste is dat die medikus self 'n egte gelowige sal wees. Teenoor die naïewe geloof toon hy aan dat die wetenskap die goddiens en die praktiese sielsorg onskatbare dienste kan bewys, dat ware selfkennis langs die weg van psigo-analise te bereik is, dat hoewel geloof nie afhanklik is van of identies aan suggestie is nie, suggestie tog 'n geweldige hulpmiddel is om geloof tot stand te bring en te versterk.

Daar is baie besware teen die boek in te bring: Tournier gee ons bv. soms die indruk asof sy ideaal werklik dié van die psigiater is en dat hy reken dat 'n werklike sielsorg onmoontlik is sonder dat ons die hulp van die psigiater inroep (hoewel hy verskeie plekke uitdruklik beweer dat dit nie sy standpunt is nie); soms lyk dit of hy te veel let op die innerlike gewaarwordinge as kriterium vir die godsdiens (wat miskien te wyte is aan die feit dat hy uit die Oxford-beweging kom); sy oplossings bevredig ons dikwels teologies en wysgerig nie. Tog wil ons die boek ten sterkste aanbeveel: Tournier is 'n baie knap skrywer en reeds wêreldbekend en die boek lees maklik vir enigeen; maar veral beveel ons dit aan omdat ons godsdienstige leiers, spesifiek die predikante, dikwels 'n afsydige houding teenoor die wetenskap in die algemeen en die wysbegeerte en psigologie in die besonder inneem — hierdie boek sal baie tot ander insigte laat kom. Egter beveel ons dit in besonder aan aan ons medici: die boek is algemeen gerig, maar is geskrywe deur 'n arts en het te doen met die probleme soos die arts dit sien, maar dan 'n gelowige arts, en op die oomblik is die posisie met die artse in ons land (oor die algemeen gespreek — die uitsonderings kom soveel te meer lof toe) van so'n aard dat die gedagtes van Tournier die arts self en dan ook die Kerk en Christendom tot geweldige diens kan wees. Ons beveel die boek egter ook aan aan alle leke wat van bietjie ernstiger leesstof hou.

P. S. D.